

Riigikogu otsuse „Kaitseväe kasutamine Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel Ühendkuningriigi ühendekspeditsiooniväe koosseisu“ eelnõu seletuskiri

Sissejuhatus

Käesolev Riigikogu otsuse eelnõu võimaldab panustada kuni 24 kaitseväelasega Ühendkuningriigi ühendekspeditsiooniväe (Joint Expeditionary Force – JEF) koosseisu. Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Kaitseministeeriumi poliitika planeerimise osakonna nõunik Pearu Pirsko (pearu.pirsko@kaitseministeerium.ee) ning vastutav jurist on Grete Toompere (grete.toompere@kaitseministeerium.ee).

Ühendekspeditsioonivägi

JEF on Ühendkuningriigi 2018. aastal algatatud ja juhitud koalitsioon, milles on kümme liiget – Eesti, Holland, Leedu, Läti, Norra, Taani, Soome, Rootsi, Island ja Ühendkuningriik. JEF-i kaitsekoostööformaadi moodustavad sarnaselt mõtlevad riigid, mis on üldjuhul valmis kiiresti ja paindlikult panustama operatsioonidesse alates humanitaarkriisidest kuni konventsionaalse sõjapidamiseni. JEF suudab tegutseda iseseisvalt, aga ka mõne muu suurema sõjalise üksuse või NATO koosseisus. JEF-i kasutamine on paindlik – tegevusi ja operatsioone saavad algatada ning nendel osaleda kas kõik või mõned liikmesriigid Ühendkuningriigi juhtimisel. Liikmesriikide ühise otsuse alusel on JEF-i fookuses julgeoleku tagamine Läänemere piirkonnas, Kaug-Põhjas ja Atlandi ookeani piirkonnas, tugevdades seeläbi otseselt kaitse- ja heidutushoiakut Balti riikides.

Ühendkuningriik näeb JEF-i olulisima ülesandena olla kiire reageerija konflikti korral PõhjaEuroopas ja Balti riikides. Samas võivad Eesti kaitseväelased JEF-i koosseisus tegutseda ka laiemalt üle maailma. JEF-i koostegutsemisvõime parandamise ning kaitse- ja heidutushoiaku tugevdamise üks olulisi komponente Läänemere piirkonnas on õppused ja operatsioonid, millest suurimad on olnud õppus Joint Protector 2024. aasta sügisel Lätis ja 2025. aasta aprillis Läänemere Ühendkuningriigi tugevdusbrigaadi siirmist Eestisse julgestanud õppus Baltic Express. Samuti käivitati nii 2023. aasta lõpus kui 2025. aasta esimestel päevadel JEF-i sõjalised tegevusvariandid, et kaitsta kriitilist meretaristut ja tugevdada heidutust. 2023. aastal siirdi Läänemerele, Põhjamerele ja Taani väinadesse patrull-laevad, fregatid, merepatrull-lennukid, helikopterid ja miinijahtijad. 2025. aasta alguses käivitati ESTLINK-2 merealuse kaabli lõhkumise järel JEF-i tegevus, mis keskendus olukorra monitoorimisele kriitilise merealuse taristu kaitse toetamiseks.

JEF-i liikmesriikide valitsusjuhid ja kaitseministrid on üksmeelselt mõistnud hukka Venemaa kallaletungi Ukrainale ning arutanud sõja mõjusid Euroopa julgeolekuarhitektuurile ja regiooni julgeolekule, Ukraina sõjalist ja mittesõjalist toetamist ning Läänemere kriitilise meretaristu kaitset ja valmisolekut tugevdada võitlust hübriidohtude vastu. 2024. aasta detsembris võõrustas Eesti ka JEF-i liidrite kohtumist Tallinnas.

Eesti panus

Koostöö JEF-i raames on Eestile oluline, sest JEF-i strateegiline fookus on julgeoleku tagamisel ning kaitse- ja heidutushoiaku tugevdamisel Läänemere piirkonnas, Kaug-Põhjas ja Põhja-Atlandi regioonis. Samuti on osalemine JEF-is Eesti jaoks loomulik jätk heale kahepoolsele koostööle Eesti strateegilise liitlase Ühendkuningriigiga. Koostöö põhineb aastatepikkusel vahetul sõjalisel koostööl operatsioonidel Afganistanis ning seda kinnitab Ühendkuningriigi märgiline sõjaline kohalolek Eestis NATO lahingugrupi raamriigina. Lisaks on Ühendkuningriik otsustanud määrata kriisi- ja sõjaohu korral (ja rahuajal õppusteks) Eestisse siirmiseks täiendava brigaadi, mis kuulub Eesti diviisi koosseisu. Samuti võimaldab JEF süvendada kaitsekoostööd mitme teise Eestile olulise liitlase ja partneriga, kes koalitsioonis osalevad. Kaitseväge pakub JEF operatsiooni- ja väljaõppealast väljundit, mida toetavad välja töötatud JEF-i sõjalised tegevusvariandid.

Eesti jätkuv valmidus vajadusel kiireloomuliselt JEF-i panustada on oluline ennekõike kahepoolsete suhete perspektiivist Ühendkuningriigiga, aga ka panustamaks JEF-i valmidusse. Eesti huvides on jätkuvalt toetada JEF sõjaliste reageerimismeetmete väljatöötamist ja nende kiire rakendatavuse tagamist. Eesti võimekus ka ise nendesse meetmetesse kiirelt panustada, et vajadusel tugevdada heidutus- ja kaitsehoiakut Läänemerel ja Balti regioonis, on oluline osa Eesti tõsiseltvõetavusest ja võimekusest formaadi sees ning meie kuvandist UK silmis.

2026. aastaks taotleme Riigikogult mandaati panustamise jätkamiseks sarnaselt eelnevate aastatega kokku kuni 24 kaitseväelasega, kelle täpsem sõjaline ekspertiis sõltub JEF-i vastava tegevuse vajadustest. JEF-i võimalike tegevuste käivitamisel on Kaitsevägi valmis panustama demineerijate meeskonna, meedikute, strateegilise kommunikatsiooni spetsialistide, õhutulejuhtide ja tuukrimeeskonnaga.

JEF-is osalemise otsustamine

Riigikaitseseaduse (edaspidi *RiKS*) § 34 lõike 3 kohaselt otsustab Riigikogu Kaitseväge kasutamise muul rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni või selle liikmesriigi ja Euroopa Liidu kiirreageerimisjõudude koosseisus enne Kaitseväge üksuse asumist kiirreageerimisvalmidusse. Lisaks määrab selle sätte järgi Riigikogu rahvusvahelise organisatsiooni või liikmesriigi, mille kiirreageerimisjõudude koosseisus Kaitseväge üksus tegutseb ning tegevvälaliste piirarvu, kes võivad konkreetsetel rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil osaleda.

JEF-i kasutamise konkreetsetel operatsioonil otsustab Ühendkuningriik, konsulteerides teiste JEF-i liikmesriikidega. Iga liikmesriik otsustab oma osaluse või mitteosaluse suveräänselt. Kui Eesti kaitseminister otsustab Eesti osalemise konkreetsetel JEF-i operatsioonil, annab ta Riigikogu otsuse alusel ja vastavalt RiKS-i § 34 lõikele 6 kooskõlastatult välisministriga Kaitseväge üksusele korralduse alustada osalemist rahvusvahelises sõjalises operatsioonis. Korraldus tehakse viivitamata teatavaks Vabariigi Presidendile, Riigikogu juhatusle ja Riigikogu riigikaitsekomisjoni esimehele.

Panustamisega seotud kulu

Valmidusperioodiga seotud kulu kaetakse Kaitseministeeriumi valitsemisala eelarvest. Kaitseväelaste lähetamise täpne kulu JEF-i koosseisus sõjalisele operatsioonile panustamisel sõltub operatsiooni tüübist, piirkonnast ja kestusest.

Võimaliku lisakulu katteallika küsimuse lahendab Vabariigi Valitsus. Selleks on riigieelarve seaduses antud Vabariigi Valitsusele õigus teha muudatusi rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil osalemiseks Kaitseministeeriumi valitsemisala vahendite liigenduses riigieelarve muutmisel või lisaeelarvega.

Eelnõu koostöölastamine

Vabariigi Valitsuse istungile esitatav eelnõu on koostöölastatud Justiits- ja Digiministeeriumi, Välisministeeriumi ja Rahandusministeeriumiga ning arvamuse on avaldanud Kaitsevägi.